

av de viktigaste föremålen förvaras ännu i den paraffinbetäckning, varmed de försågos före upptagandet. Bearbetningen av fynden från grav 3—6 är fördelad mellan flera studerande, vilkas redogörelser i sinom tid inflyta i skilda tidskrifter. En samlad publikation torde nämligen knappast komma ifråga, förrän utgrävningarna hunnit fortsättas i den omfattning, som kan anses lämplig.

Sune Lindqvist.

Det Bromelius-v. Bromellska myntkabinettet och dess bestånd av "myntskatter".

I den patriotiska historieskrivningens tecken föddes den svenska numismatiken. Dess första större arbete, Brenners berömda Thesaurus (1691, 2:a uppl. 1731) bär tydliga spår av Rudbeckianismens strävan att öka fädrens ära. Boken sporrade till fortsatt forskning, men det Brennerska systemet blev dock i längden mest till hindres och synnerligen svårt att övervinna. Berch, som är så kritisk, kan dock slutligen icke hitta på något bättre, och ett klart brott med dess principer eller rättare sagt med dess principlöshet medförde först det senare 1800-talets typologiskt inriktade forskning. Sålunda skymdes för långa tider den rätta vägen att vinna kunskap i de dunkla förhållanden, som kallas Sveriges äldre medeltida mynthistoria, och månget värdefullt myntfynd lämnades obeaktat eller föll offer för lusten till ural av nya typer och varianter. Av enbart nyttig karaktär var den Brennerska bokens impulser på ett annat hithörande område. Det första bildverket över svenska mynt tycks nämligen i hög grad ha verkat stimulerande på samlarna, varom Berchs värdefulla förteckning i 2:a upplagan vittnar. Flera av dessa samlingar skingrades eller gingo till utlandet — så de värdefulla, som tillhört Keder¹ och Brenner —, men en avsevärd del har med eller utan mellanhänder kommit offentliga institutioner och därmed en senare forskning till godo. Till Antikvitetsarkivet inköpte sålunda 1731 års ständer riksrådet greve Jacob Cronstedts romerska samling, och vid samma riksdag behandlades frågan om eventuellt förvärv för dettas räkning av ett annat myntkabinett, det Bromelius-v. Bromellska. Denna samling och särskilt dess "myntskatter" är ämnet för detta meddelande. Hopbragt av de båda läkarna Olaus Bromelius och dennes son Magnus v. Bromell var den resultatet av tvenne släktleds entusiastiska samlargärning.

Olaus Bromelius föddes i Örebro 1639, blev med. dr i Leiden 1673 och var 1667—91 praktiserande läkare i Stockholm. Detta sistnämnda år blev han stadsfysikus i Göteborg och provinsialläkare i Göteborgs distrikt.

¹ Av Keders samling såldes de romerska mynten till C. v. Staude och skänktes av honom till Stralsunds gymnasium. Keders "Lefverne". (K. B. sign. I. K. 1.)

Såsom sådan verkade han till sin död år 1705¹. Om Bromelius' vittomfattande samlarverksamhet av såväl naturalia som artificialia vittnar den katalog över uppställningen av hans pinacotheca, som 1698 utkom i Göteborg². Hans numophylacium innehöll en s. k. universalsamling. En i Uppsala myntkabinetts arkiv bevarad "Index generalis nummorum", upprättad av Bromelius 1686, utgör möjligen en katalog över samlingen. Den intressantaste delen av det Bromelius-v. Bromellska kabinettet, myntskatterna, har till största delen samlats av Bromelius. Förvärvet av skatten från Södermalm (nr I) sammanfaller med hans Stockholmslid, och fynden från Naverstad, Revesjö och Hålanda har han tydligen erhållit tack vare förbindelser, knutna under hans verksamhet i västra Sveriges huvudstad. Skatten från Lerbäck har han antagligen kommit över i sin egen skap av närking. Frukterna av Bromelius' arbete kommo direkt forskningen till godo. Han stod sålunda i förbindelse med Brenner och överlät till denne exemplar ur sin samling. I Thesaurus 1:a upplaga avbildas 4 exemplar av Södermalmsfyndet³ och troligen 2 av Lerbäcksfyndet⁴. För sin 2:a upplaga har Brenner tillgodogjort sig Naverstadfyndet och attribuerar 6 av dess typer till konungarna Björn, Erik Segersäll och Olof Skötkonung.⁵ Bromelius' samlarverksamhet fortsattes efter ungefär samma linjer av sonen Magnus, adlad under namnet v. Bromell 1726, även han med. dr och läkare (slutligen arkiater och preses i Collegium medicum). För den numismatiska kollektionens vidkommande övergav han dock faderns riktlinjer och övergick till att huvudsakligen arbeta med en specialsamling⁶ av svenska mynt och medaljer. Bl. a. förvärvade han en medaljsamling, som tillhört rådmannen Martin Nyman i Stockholm⁷. Av nya skatter förvärvade han endast en (VI) eller möjligen två (jfr VIII). Även v. Bromell lät den lärda världen få del av sina samlingar. I den tidens förnäma vetenskapliga tidskrift, Acta Litteraria Sveciæ, publicerade han en summarisk förteckning över sitt kabinett⁸ och en lista över

¹ Om Bromelius och v. Bromell se artiklar i Sv. Biografiskt Lexikon.

² Catalogus generalis — rerum curiosarum —. Om myntkabinettet se där under Pars secunda. Sectio I, classis III, cap. V.

³ A. a. Tab. I. Olaus Trætelia nr 3 plansch över ignotos nr 7, 8 o. 20.

⁴ A. a. Ignotos 14 o. 21.

⁵ A. a. Tab. I. Biorno nr 5, Eric Sigursæl nr 1 o. 2 samt Olavs Skötkonung nr 1, 2 o. 3.

⁶ Brenner anmärker litet ironiskt (Thesaurus 2:a uppl., sid. 254), att för ett så stort samlingsområde, som Bromelius utvalt, hade behövts kungliga hjälpmedel. I minnesteckningen över v. Bromell i Acta Litteraria Sveciæ (III, 1735—39, sid. 208) nämnes, att denne även ägt en romersk samling men övergått till att samla svenska mynt och medaljer.

⁷ Brenner, Thesaurus 2:a uppl., sid. 255 och Keders Lefverne.

⁸ Index thesauri nummorum Sveogothicorum. A. L. S. II (1726), sid. 208—12.

sina medaljer över riksens råd¹. Under sina sista år har han uppgjort tvenne kataloger över samlingen, varav en större på latin troligen varit avsedd för publicering, vilket framgår av titeln (se nedan), samt utarbetat tvenne förteckningar över sina myntskatter, varav den ena på latin säkerligen, att döma av titeln, även var ämnad att läggas fram för offentligheten (se nedan). I en resonerande inledning ger han Brenner en eloge, men betonar, att han (Bromell) ej ordnat sina mynt efter dennes system utan efter fynden, för att den välvillige läsaren själv skulle kunna döma om myntens ålder och ursprung, synpunkter vittnande om att författaren ej stått fjärran från en modern syn på dessa företeelser. I början av 1731 riktade Bromell en skrivelse till ständerna, vari han för 8,000 plåtar erbjöd sin samling² till inlösen för Antikvitetsarkivet eller någon annan offentlig institution. Utredning anbefalldes av Kungl. Maj:t, men medan denna, vari Antikvitetsarkivets chef Helin och assessor v. Schantz deltog, pågick, avled Bromell den 26 mars. När det begärda utlåtandet kom, var det varmt tillstyrkande. Följande må anföras: "Samlingen eller sviten angående måste man tillstå at ifrån de äldsta tiderne til K. Gustafs den förstes tid kan väl en och annan ega samlingar som kunna swara mot denna och någon jemväl som öfvergår samma, men sedan Högstbete Konungs tid til närvarande tider är den åter så fullkomlig, så wida det oss är kunnogt, at om densamma ej är den fullkomligaste, är den likwäl sådan, at den närmast dertil kommer så at ganska litet deruti lærer felas." Ärendet kom dock ej att behandlas av denna riksdag. Vid den nästa (1734) beslöts emellertid inlösen av kabinettet för att överlämnas till drottning Ulrika Eleonora som en tacksamhetsgård för den tid hon 1731 förestått regeringen under konungens utrikesresa. Förslag härom hade väckts på Riddarhuset av v. Bromells svärson, överstelöjtnanten Jonas Österling³. Efter drottningens död 1741 erhöll Antikvitetsarkivet 1744 samlingen som gåva av konungen. Det Bromellska kabinettet kom nu att bilda grundstommen till dess svenska mynt- och medaljserie, och med denna förenades det, som förut fanns i den vägen⁴.

¹ Illustrissimorum regni Sveciæ senatorum et magnatum historia numismatica. A. L. S. III (1730—34), sid. 1—12.

² Denna omfattade av guld 86, av silver 1,293, av tenn 85 och av koppar 150 ex. Om en riktig uppfattning av en myntsamplings uppgift att illustrera penninghistorien vittnar, att han även samlat på sedlar och poletter. De i samlingen ingående miniatyrporträtten komma att bli föremål för ett särskilt omnämnande.

³ Sveriges ridderskaps och adels riksdagsprotokoll från och med 1719 VIII: 1734, 2 (Sthlm 1886), sid. 483; jfr Sv. Riksd.-akt. 1734 s. 1275.

⁴ I Antikvitetsarkivets utlåtande säges: "Av de tid efter annan inkomne fynden och hittemynt äro väl till en samlings eller suites anläggande utsökte blefne så många som deribland äro fundne." Över den med dessa mynt kompletterade Bromellska samlingen uppgjorde Berch c:a 1748 en katalog. Här nämnes även ett miniatyrporträtt, föreställande

Det är nu min avsikt att meddela det väsentliga av v. Bromells anteckningar om skatterna. I avsikt att underlätta studiet härav och även för att belysa Bromells vederhäftighet meddelas några av de i hans manuskript förekommande teckningarna (utförda av honom själv?). Tre olika förteckningar föreligga.

A. (Katalogen över huvudsamlingen). Thesaurus Nummorum Svio-Gothicorum . . . collectus . . . a Magno de Bromell. Holmiæ descriptus 1729. Dubbeltitel: Thesaurus nummorum Sveogothicorum . . . nunc ab ejusdem musei possessori M. v. B. in publicum lucem emissus.¹ Fynden VI och VII äro icke här beskrivna och av III blott 33 typer.

B. Magnus v. Bromells berättelse om några myntskatter, af urgambla små hålige svenska sølfverpenningar, som på åtskillige ställen här uti Riket fundne äro, och nu uti dess svenska myntkabinett förvaras åhr 1731, Stockholm. Efter avbildningarna följer i denna ingen beskrivning utan blott hänvisning till Brenner och för Naverstadfyndet även till Bircherod och Sperling. Ett undantag utgör fynd VI (se nedan under detta nr). Citaten äro i det följande, därest icke annorlunda angives, hämtade ur B.

C. Brevis ac succineta enumeratio nummorum cavorum seu bracteatorum qui variis temporibus, diversis in Regni Svecani locis pridem e tellure effossi, in musæo Bromeliano, Numismatico, nunc asservantur. Holmiæ 1731,² vartill är fogad den resonerande inledning som ovan omtalats. C har i tvenne fall (III och IV—V) förteckningar omfattande flera nr än B. I denna förteckning meddelas en beskrivning över varje mynt, men den omfattar ej skatterna II och VII.

Skatterna.

Fynd I är påträffat 1676 "här uti Stockholm, i en sandbacke på Södermalm" (ändrat från "Norrholm"; i rubriken står "Norrholm". I A förekommer samma ändring. C har blott Södermalm = a suburbio Holmensi australi). I C står omtalat, att upphittaren "eos cum parente meo, cum celeberrimo Brennero aliis communicavit".

Som synes av fig. 140 innehåller fyndet uteslutande s. k. Knut Erikssons Västeråsbrakteater och är alltså av samma karaktär som det nyligen av Thordeman beskrivna Mackmyrafyndet.³

Bromelius. Tanken att detta skulle vara identiskt med nr 675 i den av C. R. af Ugglas utgivna katalogen "Ur den Kungliga Skattkammaren", Stockholm 1930: "Okänd man, gouache — — — omkr. 1675" ligger nära till hands. För den Bromellska samlingen erlades 12,000 d. s. m.

¹ K. B. sign. D. 204. Har tillhört Drottningholms bibliotek.

² B och C i K. B. sign. F. e. 22. I samma bunt ingår även en summarisk förteckning över arabiska myntfynd samt en påbörjad avhandling om svenska myntorter. En prydlig avskrift av B men med förskönade teckningar finnes i St. HM:s inventariebilagor och en d:o i UUB meddelad av Helin.

³ B. Thordeman: Två fynd av Knut Erikssons Västeråsbrakteater från Mackmyra i Valbo socken, Gästrikland, Fornvännen 1931, sid. 207 ff. (citeras Th).

1. H.¹ 550, vars teckning dock ger ett alltför grovt intryck. Ant.² 101 $\frac{1}{2}$. Bruun 85.³ — 2. Th. fig. 88: 12; jfr H. 551. — 3. H. 541, Th. fig. 88: 1. — 4. H. 543, Ant. 95, Th. fig. 88: 2. — 5. Någon dylik typ är ej förut beskriven. En liknande ur K. Myntkabinetets samling avbildas här (fig. 141). De Bromellska teckningarnas allmänna tillförlitlighet tillåter slutsatsen, att det Bromellska exemplaret utgjort en urtyp till denna något degenererade typ. — 6. Torde med all säkerhet vara identisk med H. 546, Ant. 99 och Th. fig. 88: 5. Bromell har uppfattat den yttre delen av svärdet som en underarm och den inre som en lans. — 7. Th. fig. 88: 17. Jfr H. 554. — 8. Th. fig. 88: 10. Jfr d:o 11 och Ant. 93. — 9. Th. fig. 88: 14. Jfr H. 552, Ant. 102.

Fig. 140. Mynttyper ur fynd I.

Fynd II omfattar ett antal mynt "dhem en bonde åhr 1680 uthur jorden upgrefwit i Lerbeks socken och Nerkie." De under denna rubrik befintliga tre bilderna återgiva Knut Erikssons s. k. Kalmarmynt med kyrka och stjärna. 1. Stjärna med 8 strålar, varannan längre och försedd med en kula i änden. Punkter mellan strålarna.) (Kyrkobyggnad med tre punkter vid vardera sidan. Jfr Brenner 12, Ant. pl. I, fig. 21 (brakteat). — 2. Fyrkant med rutverk ("kyrkobyggnad"). H. 443, Ant. 18. — 3. Stjärna med 8 strålar, vardera med tvärstreck.) (Rutverk ("kyrkobyggnad"). — Till skatten hörde dessutom två mynt av samma prägel som nr 1 och 3 och en liknande nr 2.

¹ Hans Hildebrand: Sveriges mynt under medeltiden, Stockholm 1887 (citeras H).

² Förteckning över Antellska samlingens i Helsingfors svenska mynt I. Helsingfors 1908. Uppgjord av T. G. Appelgren (citeras Ant).

³ Sammlung L. E. Bruun, Kopenhagen. Schwedische Münzen I. Frankfurt a. M. (Adolph Hess Nachfolger.)

Fynd III. Dessa mynt äro "fundne åhr 1693 inom kyrkomuren uti Naverstads kyrka, då den reparerades". I Naverstad, som ligger i Bullarens härad i norra Bohuslän, var då Per Giedda kyrkoherde. Denne sände dem till biskopen över Göteborgs stift, Johan Carlberg, som förärade dem åt Bromelius. Egendomligt nog gjordes 1927 (inv.-nr 18362 St. H.M.), alltså 234 år senare, i Naverstads kyrkas mur ett nytt myntfynd av samma art som 1693 års. Detta senare omfattar 40 olika typer av norska och tyska mynt av samma art, som ingå i det berömda Daeliefyndet. På grund av det stora intresse de båda fynden erbjuda är det min avsikt att en annan gång behandla dem utförligare och i ett sammanhang.

Fynden IV och V äro i *A* och *C* samt rubriken till *B* sammanförda till ett med samma fynduppgift som *B* angiver för *IV*, vilket även återgår i den splittrade numreringen i *B*. I *C* är antalet upptagna mynt större. Tvenne mynt stå där betecknade med "deest" och äro i *A* och *B* utelämnade, varför dessa troligen endast upptar de mynt, som fortfarande funnos kvar.

Fig. 141.

Fynd IV utgöres av mynt "hwilka åhr 1694 innom en bergsskrefwa wid wägen som löper at Gietås qvarn, på Säteriet Lifverås ägor uti Hålande socken och Ahle härad i Westergötland fundne äro, och utaf häradshöfdingen Krok min sahl. fader D: Olof Bromelius communicerade". En lös lapp med samma uppgifter har den riktiga namnformen Lifvered.

1. Bonnier¹ 143. — 2. Likn. i K. Myntkabinettet. — 3. Jfr Bonnier 146. — Dessa kronbrakteater med strålränd ha av Hildebrand ej räknats till Sverige, varför de ej äro upptagna i nyare svenska beskrivningar och kataloger. — 7. H. 592. — 8. H. 595.

I *C* finnas dessutom följande nr hörande till denna skatt: 5. S som nr 8 ovan men mindre. 7, 8, 9. Krona som nr 1 ovan.

Fynd V utgöres av mynt, som "1695 äro fundne under golfvet uti en bondstuga wid herregården Enebärga, belägen uti Swenljunga giäll, Roasiö socken och Kinds härad uti Småland" (sic!). På en lös lapp står dessutom, att fyndet för 9 år sedan anträffats i bondstugan "under tridie ekegolfvet i näfver inlagdt"². 4. Schive tab. 11: 21, Bonnier 109. — 5. Troligen har B. missuppfattat ett mynt som H. 644 med ett n mellan två kronor. — 6. H. 579.

I *C* finnas dessutom följande nummer hörande till denna skatt:

2. E, som 6: "duabus spherulis interstinctam". — 14. O mellan två kronor. H. 646; jfr Bonnier 112. — 15. "Bina exigua triangula inter consimiles coronas." H. 645.

Fynd VI, vilka mynt "tillika med Sturarnas hela och halfwa örtugar åhr 1705 äro fundne uti jorden på ett ställe gent öfwer sjön Kälbodten" (*C* tillägger "haud procul ab Holmia"). (Nacka socken, Södermanland.)

I tre bilder återger Bromell brakteater av de typer, som av Hildebrand

¹ Isidor Adolf Bonniers svenska myntsamling I. Stockholm 1904.

² Uppdelningen av mynten på *IV* och *V* kan knappast anses fullt säker.

föres till Albrekt av Mecklenburg: 1. Krönt S; H. 663. — 2. Krönt A med rakt mittstreck; jfr H. 659. — 3. Krönt huvud; jfr Appelgren¹ fig. 127 nr 5.

Fyndet är troligen identiskt med det av Brenner² under nr XVII och av Liljegren³ under nr 70 omtalade, som gjordes år 1705 "in Holmiæ vicinia" och som utom de av Bromell beskrivna även omfattade Albrekts örtugar, brakteater med krönt O och med krönt huvud med kluvet skägg samt lybska florener. Till detta fynd har Bromell fogat en mera vidlyftig kommentar,⁴ där han, hänvisande till de myntordningar från 1400-talets senare hälft och 1500-talets början, vari brakteatprägling omnämnes, med negativt resultat diskuterar möjligheten av att identifiera dessa "hole penningar".

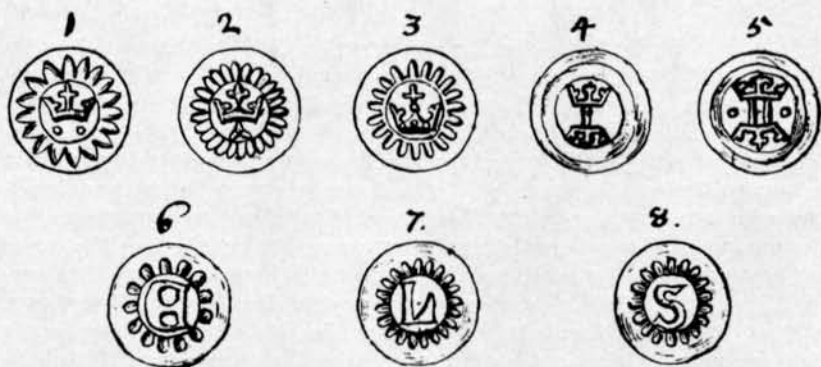

Fig. 142. Mynttyper ur fynd IV och V.

Fynd VII. Mynten äro "fundne på åtskillige ställen här i Riket". Bromell avbildar under denna rubrik sju mynt, varav de fem första brakteater. 1. Krönt huvud; troligen likn. Ant. pl. II fig. 147. — 2. D:o långsmalt, barbariserat med 2 punkter över varandra vid vardera sidan. Troligen ett degenererat exemplar av samma art som Styrafyndets mynt; jfr H. 486 och 487. — 3. Framvänt huvud inom kulrand. Jfr H. 424. — 4. Krönt framvänt huvud med kluvet skägg; H. 655. — 5. "Drak"-huvud åt v. Torde även tillhöra Styra-gruppen; jfr H. 467. — 6. Lejon åt v.) (ros mellan 3 kronor; H. 638. — 7. Lejon åt v.) (lejon åt h.

Fynd VIII. Endast i C: "tres numeros tenues argenteos bracteatos continens qui ante aliquot annos in Sudermannia (överstruket: extra — Holmiæ parte australi) haud procul ab urbe Holmiæ recepti sunt horum:

¹ T. G. Appelgren: Nya rön i fråga om de svenska medeltidsmyntens bestämningar. Fornvännen 1930, sid. 286.

² Thesaurus 2:a uppl., sid. 269 f.

³ J. G. Liljegren: Strödda anteckningar om Fynd i Svensk Jord (K. Vitterhets Historie och Antiquitets Academiens handlingar 13, 1830, sid. 174).

⁴ En liknande på latin är fogad till C.

1. Coronam exhibet antiquo more pictam intra circulem simplicem. No deest. Jfr H. 533. — 2. Similem coronam antiquam super tres globulos. No deest. Brenneri tab. 6 ubi inter ignotos depingetur. H. 532. — 3. Similem coronam super elementum V. No deest. Brenner Tab. no 5 inter ignotos. Ant. 357 (falsk). Ett falskt ex. av denna typ finnes i K. Myntkabinettet.

N. L. Rasmusson.

KURZE MITTEILUNGEN.

Auf einen Nachruf für den Archäologen Dr. O. V. Wennersten in Visby von B. Thordeman folgt das Referat eines in der Svenska Fornminnesföreningen gehaltenen Vortrags über die Bootgräber bei Valsgårde im Kirchspiel Gamla Uppsala von Sune Lindqvist. Das Gräberfeld, das etwa 15 Gräber unter flachem Boden von derselben Art wie die bekannten Gräber bei der einige Meilen davon gelegenen Kirche von Vendel umfassen dürfte, ist seit 1928 Gegenstand jährlicher Untersuchungen für Rechnung des Uppsalaer Universitätsmuseums für nordische Altertümer gewesen und hat sehr reiche und bedeutungsvolle Funde geliefert. Ein ausführlicher Bericht über das zuerst untersuchte Grab ist in Fornvännen 1930, S. 217 ff. veröffentlicht worden. Von den bisher aufgedeckten sechs Gräbern stammen vier aus der Wikingerzeit und zwei aus dem 8. Jahrhundert her. Besonders prachtvoll sind die Funde in Grab 5 aus der Zeit um 700, von dessen Inhalt hier ein Helm (Abb. 137), ein Schwertgriff (Abb. 138) und eine Anzahl Zaumbeschläge (Abb. 139) wiedergegeben werden. Die Gegenstände sind interessant durch ihren abwechslungsreichen Mustervorrat, in welchem sich Einflüsse der zeitgenössischen Kunst des christlichen Europas in überraschender Weise bekunden. — Einen Bericht über das im späteren Teil des 17. und ersten Drittel des 18. Jahrhunderts zusammengebrachte Bromelius-von Bromellsche Münzkabinett und seine Bestände an "Münzschatzen" liefert N. L. Rasmusson. Für diese bemerkenswerte Sammlung, die 1734 vom Staate angekauft wurde, wurden eine Anzahl sehr wichtiger Münzfunde erworben, die bisher seitens der Forschung nicht Beachtung gefunden haben, für die aber eine ziemlich genaue Beschreibung von dem letzten Eigentümer des Münzkabinetts, dem hervorragenden Arzt Magnus v. Bromell († 1731), vorliegt, welche letzterem, direkten Äusserungen in dieser Richtung nach zu urteilen, eine moderne Einsicht in die Bedeutung der Münzfunde für die Datierung der mittelalterlichen Münzen nicht fremd war.